

SLOVENCİ SKOZI ČAS

POLOŽAJ KMETOV V PRETEKLOSTI IN KMEČKI UPORI

Učbenik Družba in jaz 2, str. 94, 95

V preteklosti so ljudje živeli od tistega, kar so pridelali doma, na polju, redili so tudi domače živali. Bili so kmetje.

Živeli so v vaseh, v skromnih kočah, ki so bile zgrajene iz kamna, lesa ali ilovice.

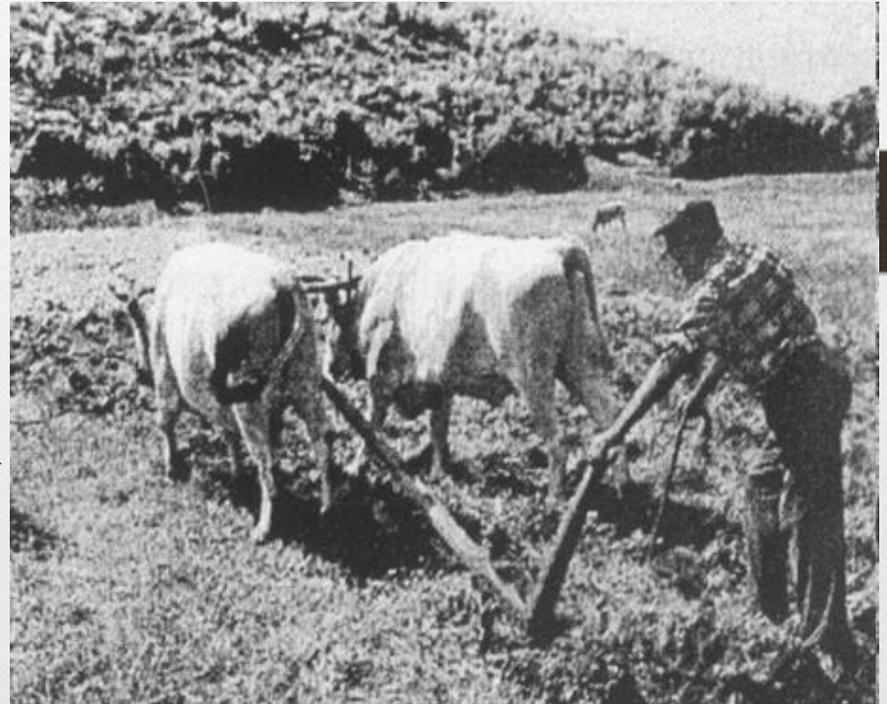

Jedli so predvsem žitno kašo, mleko in zelenjavo, redko sir, ribe ali meso.

Kmečka družina je streho delila z domačimi živalmi. Osrednji del hiše je bilo ognjišče, ki je pomenilo tudi edino razsvetljavo. Ko se je stemnilo, so šli k počitku. Le nedelja je bila dan počitka, ko so si po maši morda našli razvedrilo v pripovedovanju zgodb in petju.

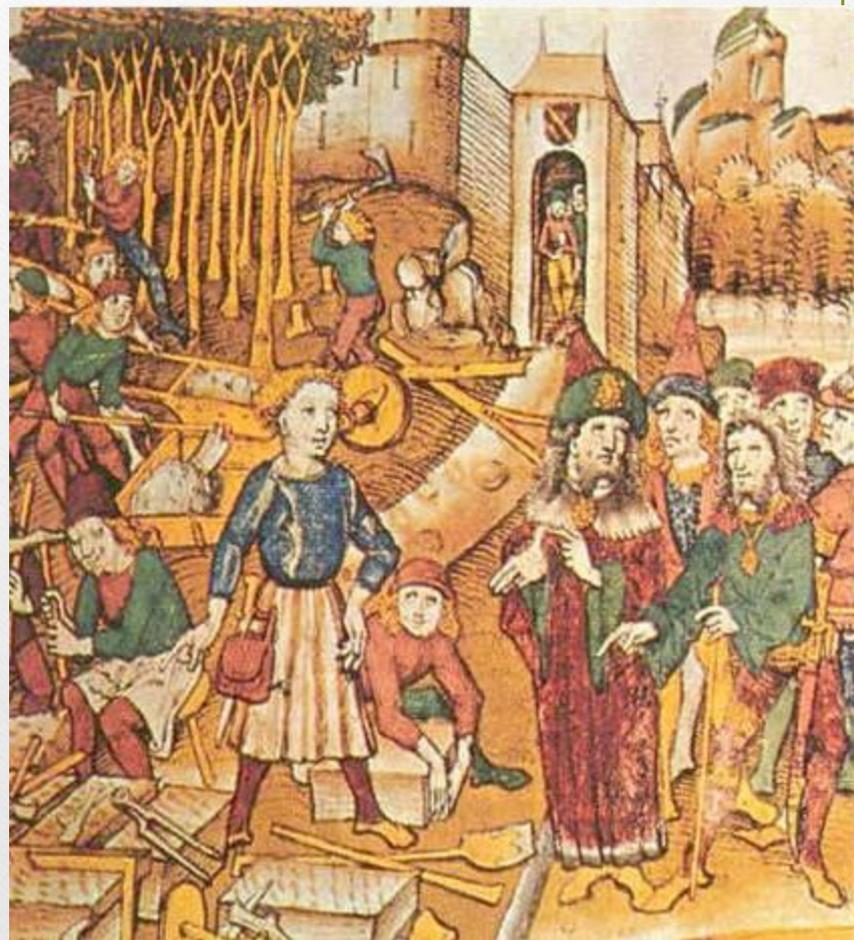
Kmečko orodje je bilo skromno, večino dela so opravljali ročno. Pri oranju so vpregli domače živali. Niso poznali gnojenja, zato niso pridelali veliko. Od tega pridelka pa so morali oddati še dajatve zemljiškemu gospodu.

Delali so od sončnega vzhoda do noči. Vse potrebno za življenje so izdelali sami: iz lanu, konoplje in volne so tkali in pletli oblačila, iz lesa in živalskih kož izdelali obuvala, veliko pa so hodili bosi.

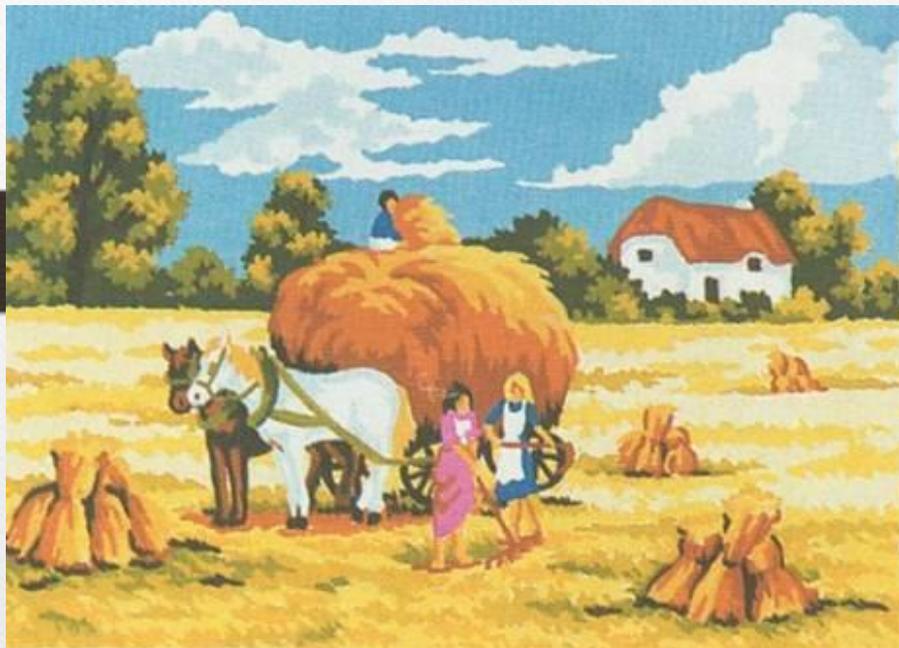

Njihovo življenje ni bilo lahko. Kmetije, ki so jih obdelovali, niso bile njihova last, ampak last **ZEMLJIŠKIH GOSPODOV** – graščakov, samostanov, cerkve – ali **FEVDALCEV**.

Kmetje so bili svojim zemljiškim gospodom podložni, zato jih imenujemo **PODLOŽNIKI** ali **TLAČANI**. Zemljiškemu gospodu so morali plačevati **DAJATVE**, ki so bile zapisane v **URBARJIH**. Najpogostejša je bila dajatev v žitu. Včasih so dajali tudi lan, vino, sir, jajca, manjše živali (kokoši, ovce, prašiče).

Morali so obdelovati tudi FEVDALČEVO
ZEMLJO. Hodili so na **TLAKO**.

Tlako je zemljiški gospod neprestano povečeval in nazadnje je znašala že 200 dni na leto.

Ker je bilo nekatere dajatve potrebno plačati v denarju, so kmetje iskali dodatni zaslužek.

Našli so ga v **KMEČKI TRGOVINI** in **OBRTI**.

Položaj kmeta so poslabšali še velika pustošenja ob spopadih fevdalcev, številni **TURŠKI VPADI** in **NALEZLJIVE BOLEZNI** živali in ljudi, kot je bila kuga. Težava je bila tudi **SLABA LETINA** zaradi suše ali preveč dežja.

Vse to je kmete pahnilo v globoko revščino, zato so se začeli upirati.

Le vkup, le vkup, uboga
gmajna!
Heja, hejo!
Za staro pravdo zdaj bo
drajna.
Heja, hejo!
Zimzelen za klobuk!
Punt naj reši nas
tlačanskih muk!

Iz grajskih kevdrov teče
vino,
Heja, Hejo!
Zažgali grofu smo
graščino,
Heja, hejo!
Grad gori, grof beži,
vino teče naj, če teče kri!

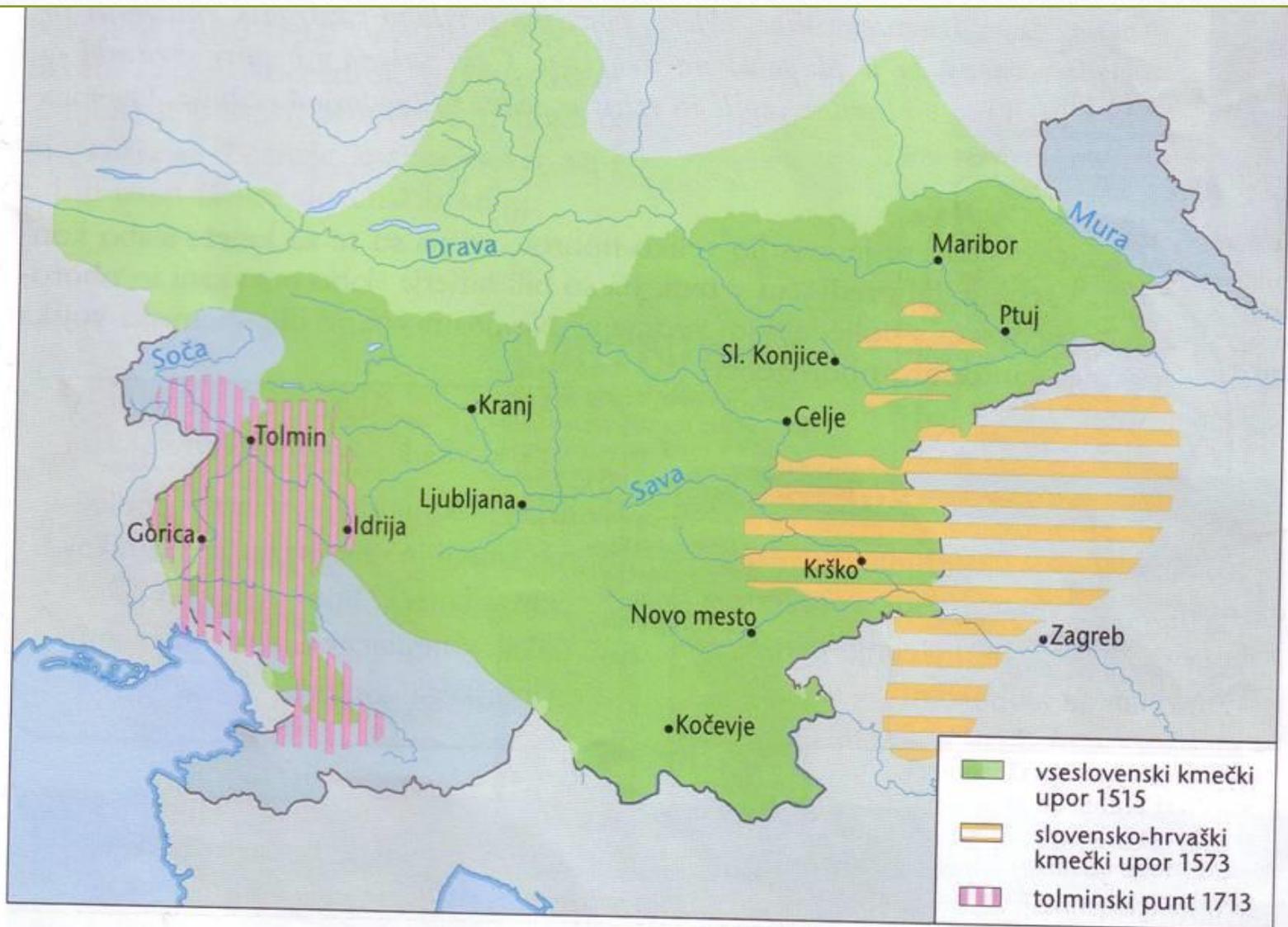
Le vkup, v poslednji boj
tlačani!
Heja, hejo!
Sedaj se kmečka gmajna
brani!
Heja, hejo!
Puško, meč, kopje v dlan!
Za svobodo bije se
tlačan!

To pesem so peli kmečki
uporniki – PUNTARJI, ki
so s kosami, vilami,
grabljami ... šli nad
gradove, jih zavzemali,
plenili in požigali.

Najbolj znani kmečki upori so bili: vseslovenski kmečki upor (1515), slovensko-hrvaški upor (1573) in veliki tolminski punt (1713).

Na Slovenskem je bilo več kot 120 kmečkih uporov.

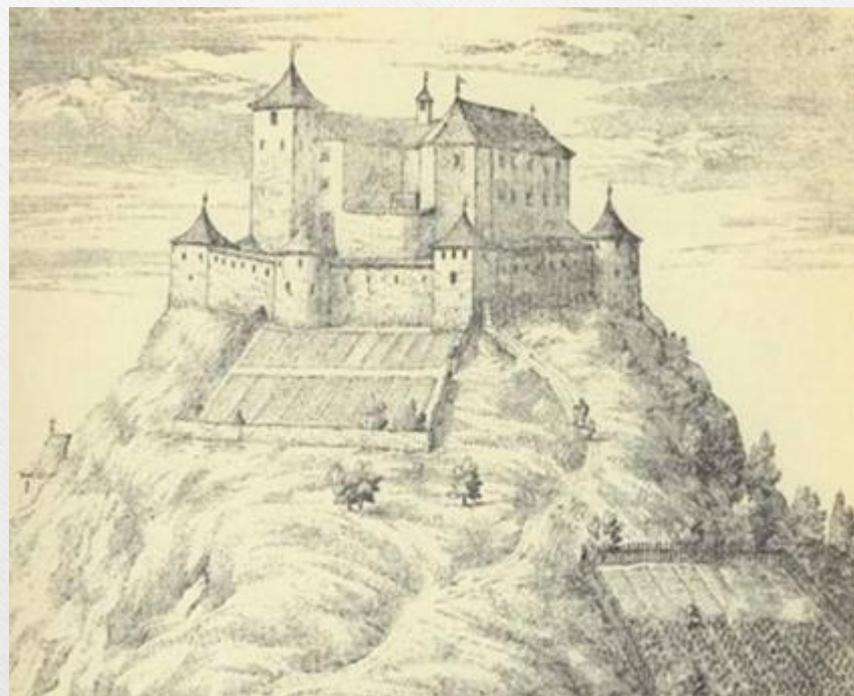

Kmečki upori

Iz Valvasorjevega opisa napada na grad Mehovo leta 1515 izvemo, da so kmetje zavzeli grad, oba brata Mindorfa in še nekaj plemičev pa ubili.

Grofico Mindorf in njene hčere so oblekli v kmečka oblačila in jih poslali delat na polje.

Podobno se je dogajalo tudi drugod. Upor je trajal več mesecev. Potem je plemiška vojska premagala kmete in jih kaznovala.

»Stoji tam Mehovski grad, oj stoji;
na oknu pa Baltažar Mindorf sloni,
baš vstal je iz pernice mehke.

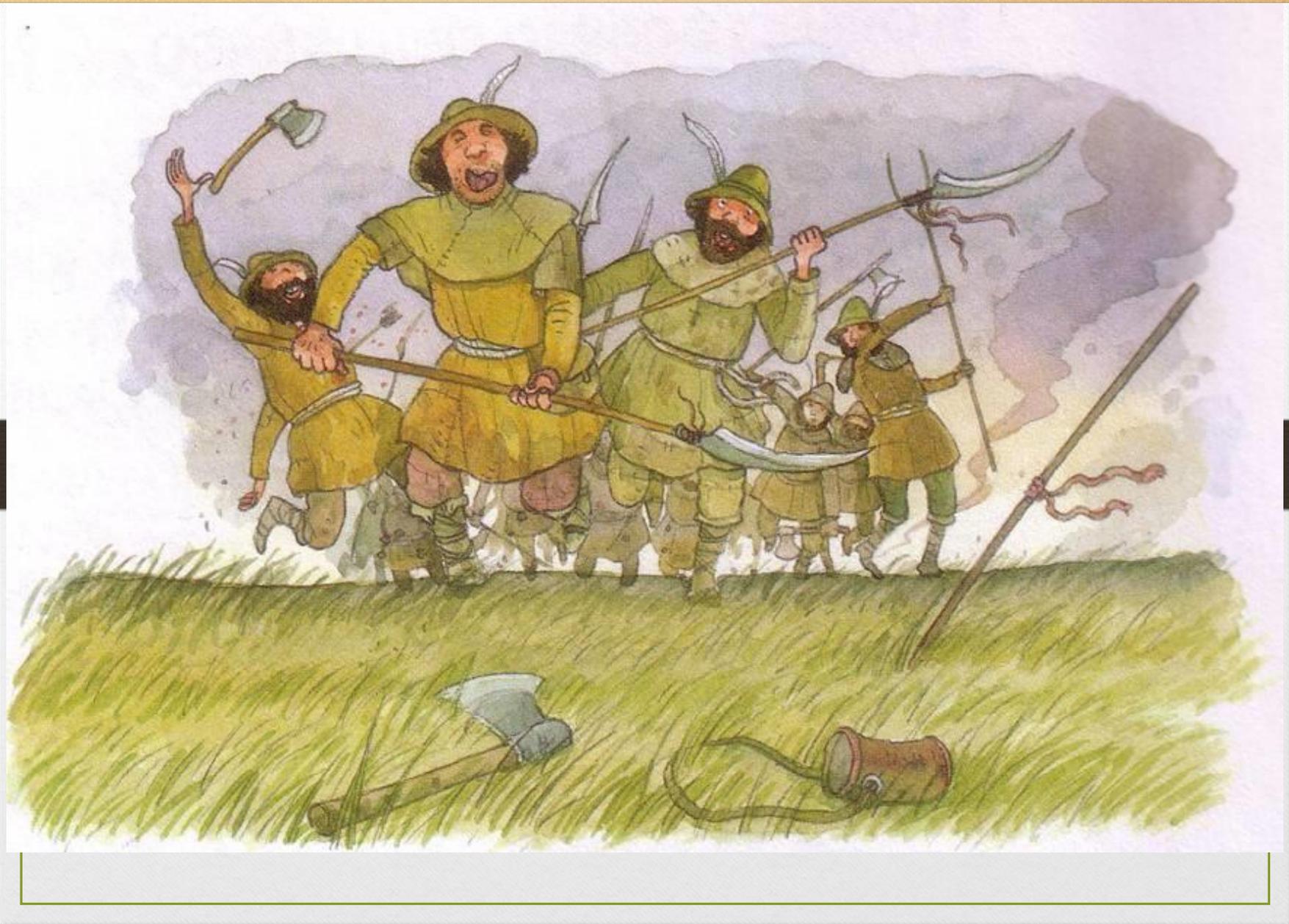
V zvoniku tam bijejo plat zvana,
po cesti iz hoste roj kmetov vihra,
Vihra proti gradu naravnost.

Orodja za tlako vsak nese s seboj:
ta s cepcem, ta s kijem, tam oni
s kosoj, ta z vilami je oborožen.

(Anton Aškerc, *Tlaka*, odlomek.)

Na Slovenskem se je zvrstilo veliko uporov, vsi pa so se za kmete slabo končali. Vzrok je bil predvsem v tem, da so bili kmetje slabo povezani in oboroženi samo s poljedelskim orodjem, plemiška vojska pa je bila izurjena in dobro oborožena.

Napad na ižanski grad leta 1848: »Najprej so vdrli kmetje v pisarno in znosili od tod vse spise, akte in zemljiške knjige na grajsko dvorišče ter jih sežgali. Ista usoda je doletela pohištvo. Vse je bilo razbito, pometano skozi okna. Lepe dragocene slike, obleko, posteljno perilo so raztrgali, razlomili in vrgli v ogenj, ki je plapolal na dvorišču. Celu zaloge v bogati shrambi so uničili. Vino v kletih so izpili in izlili iz sodov.« (Zgodovinska čitanka, Ljubljana 1986, stran 34–35.)

upor	čas	prostor	zahteve	značilnosti
KOROŠKI UPOR	1478 Simbol upora - kmečki čevelj z vezalko	Kmetje so se upirali po vsej Koroški, središče okrog Beljaka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zaščita pred Turki ▪ Davki po starem ▪ Prevzem sodne oblasti 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Napadali so gradove, kmečko orodje jim je služilo za orožje. ▪ Upor so zadušili Turki, ki so se razočarani vračali z neuspešnega pohoda nad Benetke. ▪ Fevdalci so polovili preostanek upornikov jim naložili kazni (telesne in denarne), morali so obnoviti porušene gradove
SLOVENSKI UPOR BOJ ZA STARO PRAVDO	1515 »Le vkup le vkup uboga gmajna«	Upor je imel več središč, razlogi za upor so bili različni. Večina sloven. ozemlja 25000 km ²	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Stara pravda ▪ Svoboda v trgovini in obrti ▪ Plačevanje v naturi in ne v dajatvah 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ V tem največjem slovenskem uporu je sodelovalo 80 000 kmetov. Goreli so gradovi, graščaki so morali opravljati kmečka dela (Mehovo). ▪ slaba povezanost kmetov, kmečko orožje, kmetje niso imeli konjenice in so naivno zaupali cesarju Maksimilijanu ▪ Fevdalna vojska je upor zatrla, upornike so zaprli in telesno kaznovali, obnoviti so morali porušeno, naložili so jim novo dajatev - uporniški pfening.
HRVAŠKO-SLOVENSKI UPOR	1573 voditelji: Matija Gubec, Ilija Gregorič, Ivan Pasanec, Ivan Mogaić znak upora: zimzelen za klobukom in petelinje pero	12000 upornikov 5000 km ² slovensko in hrvaško ozemlje Zagorje, južno od Save	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zmanjšanje davkov ▪ Prosta trgovina ▪ Sami so želeli pobirati davke in dajatve ▪ v Zagrebu ustanoviti cesarjevo namestništvo 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vzroki upora: nečloveško ravnanje Franja Tahija, lastnika posesti v Stubici in Susedgradu: kmetom je prodajal stare konje, staro skisano vino, rabil njihovo živino, zlorabljal dekleta in žene ▪ upor: kmetje so uničevali gradove, graščine, župnišča. Po več uspešnih bitkah so kmetje pridobili orožje in prešli hrvaško-slovensko mejo. ▪ Fevdalci so upor zadušili s pomočjo Uskokov, ki so bili vdani cesarju. Ilija je bil zaprt na Dunaju. Matijo Gubca pa je fevdalna gospoda "okronala" z žarečo krono v Zagrebu in razčetrila.

NEKATERI POJMI:

- PUNT = kmečki upor
- ZEMLJIŠKI GOSPOD = GRAŠČAK, lahko tudi CERKEV, ker je bila lastnica zemlje
- URBAR = knjiga s seznamom kmetij, ki so bile podložne zemljiškemu gospodu in njihove obveznosti do njega
- TLAKA = neplačano delo na zemlji zemljiškega gospoda

Zapis v zvezek:

POLOŽAJ KMETOV V PRETEKLOSTI IN KMEČKI UPORI

Kmete so v preteklosti bremenile številne dajatve (v blagu in denarju), tlaka, bolezni in turški napadi. Dajatve so se neprestano povečevale in zapisov v urbarjih se grajski gospodje niso držali. Izmišljali so si nove dajatve. Povečevalo se je tudi število dni tlake – neplačanega dela na zemlji zemljiškega gospoda.

Ker svojih obveznosti niso zmogli, so se zemljiškim gospodom velikokrat uprli.

Največji kmečki upori na Slovenskem so bili:

- vseslovenski kmečki upor (1515)
- slovensko-hrvaški kmečki upor (1573)
- Veliki tolminski punt (1713)

Vsi kmečki upori so bili krvavo zadušeni, saj so se kmetje borili s poljedelskim orodjem, bili pa so tudi slabše organizirani kot plemiška vojska.